

Terenski pregled područja izgradnje HE Podsused

Field Survey of the Podsused Hydroelectric Plant Construction Site

Daria Ložnjak Dizdar

Primljeno/Received: 28. 02. 2008
Prihvaćeno/Accepted: 08. 04. 2008

Tijekom prosinca 2007. i siječnja 2008. godine obavljen je terenski pregled na prostoru izgradnje buduće hidroelektrane Podsused. Ovim terenskim pregledom obuhvaćeno je područje nizine uz lijevu i desnu obalu Save, od granice s Republikom Slovenijom do mjesta gdje Auto-cesta Zagreb-Macelj prelazi rijeku Savu. Ovo područje nalazi se na strateški važnom koridoru nizinom uz Savu koji povezuje prostor jugoistočnih Alpa i Panonije. Prilikom terenskog pregleda otkriveno je 35 novih arheoloških nalazišta iz razdoblja prapovijesti, antike, srednjega i novog vijeka.

Ključne riječi: Sava, „brežička vrata“, terenski pregled, prapovijest, antika, srednji vijek, novi vijek, naselje
Key Words: Sava, „Brežice Gate“, field survey, prehistory, Classical Antiquity, Middle Ages, modern age, settlement

Prostor izgradnje HE Podsused obuhvaća područje nizine uz desnu i lijevu obalu Save, od granice s Republikom Slovenijom do Podsuseda, gdje bi trebala biti izgrađena sama hidrocentrala. Ovo područje nizine uz Savu omeđeno je na jugozapadu obroncima Samoborskoga gorja i Gorjanaca te Medvednice sa sjeveroistočne strane. Pojas, koji će biti nepovratno uništen izgradnjom, širine je od 300 do 1200 m od današnje obale rijeke Save na sjevernu i južnu stranu. Terenski pregled obavljen je u razdoblju od 11. do 15. prosinca 2007, kada je morao biti prekinut zbog snijega te je završen u razdoblju od 22. do 26. siječnja 2008.¹

Na širem području utjecaja izgradnje HE Podsused, koje se prostire južno od pruge Zagreb-Ljubljana i sjeverno od autoceste Zagreb-Ljubljana, dosad je bilo poznato 14 lokaliteta od kojih je arheološki istraživano 4 (Škoberne 1987, 9-20; Cvitković, Koščević 2005). Ovim terenskim pregledom otkriveno je još 35 novih lokaliteta, pri čemu 19 na zaprešičkoj strani te 16 na samoborskoj. Radi se o geografski i strateški vrlo važnom području od utoka Sutle na zapadu do utoka rijeke Krapine na istoku, gdje je savska nizina prirodna komunikacija koja povezuje prostor jugoistočnih Alpa s Panonijom.

Razdoblje prapovijesti s područja lijeve obale Save na ovom prostoru zastupljeno je nalazima iz razdoblja neolitika (slučajni nalazi kamenih sjekira u starim savskim rukavcima (Registar 1997, 47, br. 10-11)) te nalazima šupljih sjekira iz razdoblja kulture polja sa žarama koje su pronađene u šljunčarama (Registar 1997, br. 85). Na dva novootkrivena lokaliteta, Zaprešić–Prek Savlje i Zaprešić–Pašinec, otkriveni su tragovi života u prapovijesti. Na položaju Prek Savlje zbog fragmentiranosti i male količine prapovijesnih materijalnih ostataka materijal nije moguće pobliže kulturološki determinirati, dok na se na položaju Pašinec radi o nizinskom naselju otvorenog tipa iz razdoblja rane faze kulture polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj (virovitička grupa).

Na desnoj obali Save na širem prostoru utjecaja izgradnje HE Podsused dosad je bilo poznato samo jedno nalazište iz

prapovijesti, a radi se o slučajnom nalazu brončane narukvice iz uništenoga groba u Orešju iz vremena starijega želznog doba (Radovčić-Škoberne 1989, 125). Pri ovome terenskom pregledu uočena su četiri nova nalazišta koja se zbog male količine ulomaka i velike fragmentiranosti ne mogu kulturno uže odrediti (Otok-Laznice 2, Otok-Muhić, Otok-Otok 3, Orešje-Melinišće). Riječ je o nizinskim naseljima otvorenog tipa.

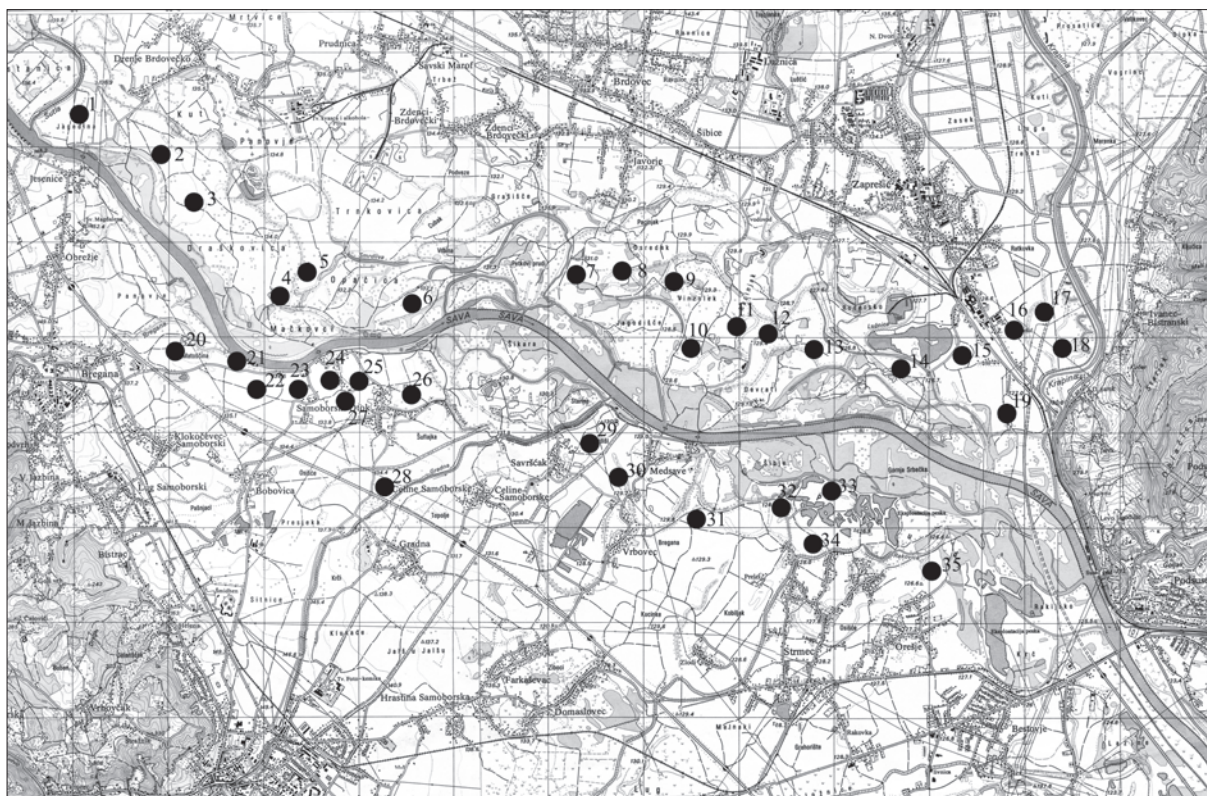
O antičkim lokalitetima na ovom prostoru objavljeni su prilozi već u nekoliko navrata (Škoberne et al. 1987; Gregl 1991). Neki od lokaliteta bili su i predmetom istraživanja prethodnih desetljeća (Drenje-Gorica, Drenje-Laduč, Javorje, *villarustica* u Šibicama (Škoberne 1987, 9-20)).

Antički lokaliteti otkriveni su na položaju Drenje-Pešivica, zatim Zdenci Brdovečki-Vrbina, Javorje-Racinjak, Šibice-Vinzolek 1, Zaprešić-Vrbina, Zaprešić–Pašinec, Zaprešić-Grabe te Zaprešić-Lunjsko polje. Radi se o prvim uzvišenjima na lijevoj obali Save, a uz rijetke ulomke antičke keramike pronađeni su ulomci opeka ili pak šljunčani ostaci prometnica za koje se može pretpostaviti, s obzirom na nalaze uz njih, kako su pripadali razdoblju antike. Lokaliteti Pašinec, Grabe i Lunjsko polje nalaze se na strateški važnom položaju u blizini sutoka rijeke Krapine u rijeku Savu.

S desne obale Save poznat je nalaz simpuluma iz staroga savskog rukavca kod Savrščaka-Celina (Gregl 1991, 46, 70), a nalazi keramike iz antičkog razdoblja uočeni su i na položajima Otok-Otok 1-3, što ne iznenađuje s obzirom na strateški položaj mjesta i na povoljan prijelaz preko Save (i danas na tome mjestu postoji skela za prijelaz na lijevu savsku obalu) i izuzetno važan položaj gdje se počinje širiti uski prirodni prolaz između Save i najsjevernijih obronaka Žumberačkoga gorja/Gorjanaca.

Najbrojnija su nalazišta iz srednjeg vijeka odnosno kasnoga srednjeg vijeka, koja dosad nisu bila zabilježena u nizini uz lijevu i desnu obalu Save, na prostoru koji je bio predmetom terenskog pregleda. Na lijevoj obali Save srednjovjekovni lokaliteti su Zaprešić-Prek Savlje i Zaprešić-Vrbina i Struge, dok kasnosrednjovjekovnom razdoblju pripadaju položaji: Jagedina, Pešivica, Draškovića, Velika Opačica 1-2 u blizini Drenja, Zdenci Brdovečki-Vrbina, Javorje-Osredak 1-2, Šibice Vinzolek 2, te

1 U terenskom pregledu sudjelovali su, uz autoricu ovog priloga, dr. sc. Marko Dizdar iz Instituta za arheologiju i šest studenata Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Kartografske i katastarske podloge, te podloge sa zračnim snimkama priredio je Damir Fofić, dipl. arh. iz Uprave za zaštitu kulturne baštine pri Ministarstvu kulture u Zagrebu, na čemu mu zahvaljujem. Velika hvala na pomoći i kolegama Ivanu Cvitkoviću, prof., iz Muzeja Brdovec te kolegici Zrinki Kušer, dipl. arh., iz Samoborskog muzeja.

Karta 1. Položaj novopronađenih nalazišta na području izgradnje HE Podsused

Map 1. Position of newly discovered sites at the Podsused hydroelectric plant construction site

u blizini Zaprešića Racinjak, Kužinka, Pašinec, Grabe, Struge i Lunjsko polje. Na desnoj obali razdoblju srednjeg vijeka pripadaju položaji: Otok-Otok 1-3, Savršćak-Rudiši te položaji Prud i Melinišće u blizini Strmca, dok Laznice 1-2, Otok 4-5, Pod Otokom u blizini Otoka, Rudeš i Kerči kod Medsava i Selišće te Lazi kod Strmca pripadaju razdoblju kasnoga srednjeg vijeka. Sva ta naselja smještena su na prvim blago uzdignutim položajima uza stare savske rukavce, tokove rječica Sutle, Krapine, Gradne, Bregane ili potoke Izvorčina, Lužnica i Rakovica.

Današnja su mjesta: Drenje, Prudnica, Savski Marof, Javorje, Šibice, na lijevoj obali, udaljena od same rijeke. Između njih nalaze se brojni stari savski rukavci, šljunčare, tresetišta koja svjedoče o hirovitom toku Save. Novovjekovni su nalazi pronađeni na prostoru Drenja (Velika Opačica 1), Javorja (Racinjak) te Zaprešića (Prek Savlje, Vrbina). Na desnoj savskoj obali sela Otok i Med-

save nalaze se na samoj obali Save, na blago uzdignutim položajima. Na tim su mjestima povoljni prijelazi preko rijeke, o čemu svjedoče i skele koje su i danas u upotrebi. Novovjekovna keramika pronađena je na položajima oko sela Otok (Muhić, Otok 1, Otok 3-4). Sela Savršćak i Strmec nalaze se na prvim gredama koje od Save dijele stari rukavci i topolišta, a neposredno uz njih prema Savi uočeni su kasnosrednjovjekovni lokaliteti.

Treba istaknuti da su na lokalitetima Drenje-Pešivica, Zdenci Brdovečki-Vrbina, Javorje-Racinjak te Javorje-Osredak 2, pronađeni tragovi šljunčanih cesta. Na nekoliko položaja zamijećeni su nalazi iz više razdoblja (Drenje-Pešivica, Zdenci Brdovečki-Vrbina, Zaprešić-Prek Savlje, Zaprešić-Pašinec, Otok-Laznice 2, Otok-Muhić, Otok-Otok 3, Orešje-Melinišće). Radi se o nalazištima tzv. otvorenog tipa koja su djelomično oštećena intenzivnom obradom zemljišta. Bez prethodnih pokusnih istraživanja nije moguće utvrditi postoji li na nekom od otkrivenih nalazišta i vertikalna stratigrafija ili se radi o jednoslojnim naseljima očuvanim u zapunama ukopanih objekata, čiji su sadržaji dospjeli na površinu nakon oranja.

Pri terenskom pregledu, na temelju površinskih nalaza, utvrđena je prostorna rasprostranjenost arheoloških lokaliteta koji su dokumentirani (kartografski, GPS, katarski i fotografski). Kako na nekim dijelovima trase zbog nepreglednosti terena (livada, neobrađena parcela, šikara ili šuma) nije bilo moguće utvrditi postojanje lokaliteta na temelju površinskih nalaza, potrebno je obaviti ili probna istraživanja ili osigurati stalni nadzor arheologa pri iskopskim radovima tijekom izgradnje HE Podsused.

Lokaliteti pripadaju najvećim dijelom srednjovjekovnom (34) (od čega najviše kasnosrednjovjekovnom (25)), antičkom (12), novovjekovnom (8) te nekolicina prapovijesnom razdoblju (6). Treba uzeti u obzir da se

Slika 1. Zaprešić-Stuge, pogled prema Zagrebačkoj gori (snimila D. Ložnjak Dizdar)

Fig. 1. Zaprešić-Stuge, a view of the Zagreb hills – Zagrebačka gora (Photo: D. Ložnjak Dizdar)

na zagrebačkom području, osobito na malim parcelama dosta plitko ore te da se korito Save pomicalo i plavilo područje, osobito vrlo često na svojoj lijevoj obali, pa se rijetko na oranicama mogu naći nalazi iz starijih razdoblja. O životu uz rijeku Savu i u prapovijesti svjedoče poznati slučajni nalazi neolitičkih kamenih sjekira (Brdovec) (Registar 1997, 47) uza samu obalu Save te nalazi kasnobrončanodobnih šupljih sjekira (Savski Marof) (Registar 1997, 60) iz androgenih jezera (šljunčara). Nalazi novih lokaliteta, uz brojne već zabilježene u literaturi, smještenih na prvim obroncima uz Savu (Bregana, Sv. Križ Brdovečki), svjedoče o životu na ovom prostoru tijekom prapovijesti.

U razdoblju antike ovaj prostor je važan jer se radi o prirodnom putu nizinom uz rijeku Savu, koji povezuje jugoistočnoalpski i panonski prostor, između kojih granica teče upravo ovim područjem i jedan je od putova kojim su Rimljani osvajali Panoniju. O tomu svjedoči i nedavno istraživani ranorimski logor u Obrežju (granični prijelaz Republike Slovenije) (Mason 2003, 203). Brojnost antičkih nalazišta ne iznenađuje s obzirom na blizinu rimske ceste *Siscia-Emona*, čiji je dio istražen na prostoru Obrežja na desnoj obali Save (Mason 2003, 203), a s obzirom na povoljne prijelaze preko Save i brojne lokalitete na lijevoj obali, sigurno je kako se u antici živo prometovalo na ovim područjima.

U srednjovjekovnom razdoblju ovaj prostor nije izgubio na važnosti. Uz lanac utvrda koje su se nalazile na obroncima Medvednice (Medvedgrad, Susedgrad), Samoborskoga gorja (Okić, Samobor) i Žumberka/Gorjanaca (Mokrice), te nizinske utvrde (Farkaševac) (Kušer 2004), postojao je niz sela i selišta u nizinskom području uza Savu.

Ovaj prostor važan je i zbog utoka rijeka Sutle i Krapine na lijevoj savskoj obali te rječica Bregane i Gradne na desnoj. Uz njihove tokove i danas postoje prometni pravci, s lijeve savske obale prema Hrvatskom zagorju, a s desne prema obroncima Samoborskoga gorja koji se odvajaju od velike prometne transverzale istok-zapad, između zapadne i istočne Europe, koja je u upotrebi već tisućljećima do danas. Uz već otprije poznate lokalitete, novootkriveni lokaliteti svjedoče o strateškoj važnosti ovoga povoljnog okoliša za život tijekom svih razdoblja ljudske povijesti.

Literatura

- Gregl Z., 1991, *Rimljani u Zagrebu*, Zagreb
 Košćević R., Cvitković I., 2005, Drenje-Laduč, HAG 1/2004, Zagreb, 107-108.
 Kušer Z., 2004, Istraživanje srednjovjekovnog nalazišta u Farkaševcu godine 2002. i 2003., Obavijesti HAD XXXVI/2 (2004), Zagreb, 128-132.
 Mason Ph., 2003, Obrežje MMP, Obrežje – Draga-Goričko u: D. Prešeren (ur.), *Zemlja pod vašimi nogami, Arheologija na autocestah Slovenije*, Ljubljana, 202-204.
 Radović J., Škoberne Ž., 1989, *Zagreb prije početaka*, Zagreb
 Registar, 1997, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar
 Škoberne Ž., 1987, Povijest istraživanja, u: *Drenje, rezultati istraživanja 1980-1985*, Brdovec, 9-20.
 Škoberne Ž. et al., 1987, Ž. Škoberne, R. Košćević, R. Makjanić, *Drenje, rezultati istraživanja 1980-1985*, Brdovec, 1987.

Summary

The construction site of the Podsused hydroelectric plant encompasses the lowlands along the right and left banks of the Sava River, from the border with Slovenia to Podsused, where construction of the plant itself is planned. The area which will be irreparably damaged is in a range of 300 to 1200 m from the present-day banks of the Sava on the northern and southern sides.

Until now, 14 sites were known in the broader area of impact of the Podsused plant – the area south of the Zagreb-Ljubljana rail tracks and north of the Zagreb-Ljubljana motorway. The present field survey revealed 35 new sites.

The newly discovered sites belong mostly to the Middle Ages (34), the greatest part of which belong to the Late Middle Ages (25), followed by Classical Antiquity (12), the modern era (8) and prehistory (6). All of these settlements are situated on the first mildly elevated positions along the old estuaries of the Sava, the courses of small Sutla, Krapina, Gradna and Bregana Rivers or the Izvorčina, Lužnica and Rakovica Streams. All are so-called open type settlements.

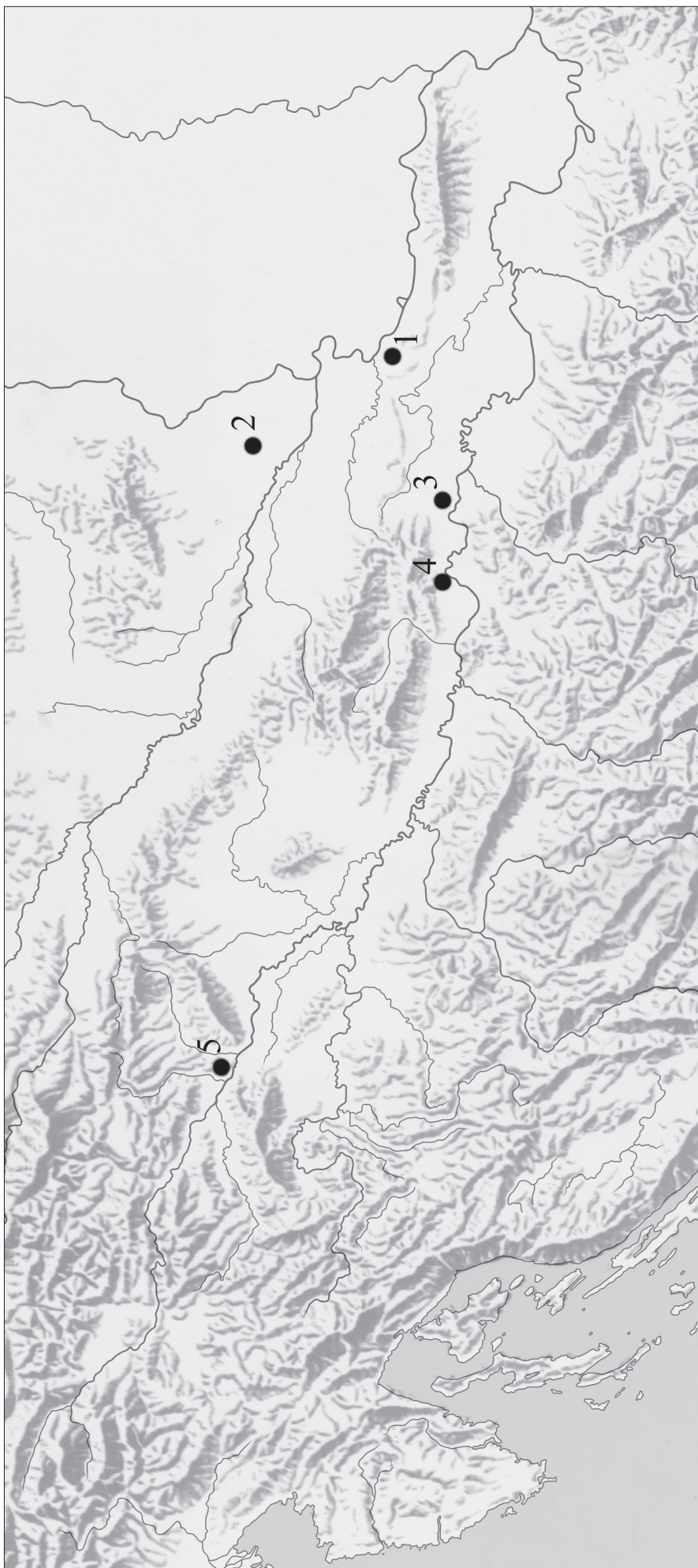
Due to the strategic importance of the Sava Valley with its traffic routes linking the south-eastern Alpine zone with Pannonia, this area was always attractive for habitation, as witnessed by the settlements and graves from prehistory (Neolithic, Late Bronze Age, Early Iron Age). The finds of regional (Siscia-Emona) and local roads adjacent to the settlements and cemeteries from the period of Classical Antiquity shed light on life which transpired in this area in the period from the first to fourth centuries. The majority of the finds from the Early Middle Ages testify to the population density in this area which, especially in the Late Middle Ages, played an important defensive role and served as a refuge for the large populations fleeing from the Ottoman threat. This area was always something of a "gate" between various geographic regions, and it has maintained this role to the present day.

Red.br.	Nalazište	Prapovijest	Antika	Srednji vijek	Novi vijek
1.	Drenje - Jagedina			+ (ksv)	
2.	Drenje – Pešivica		+	+ (ksv)	
3.	Drenje – Draškovića			+ (ksv)	
4.	Drenje – Velika Opačica 1			+ (ksv)	+
5.	Drenje – Velika Opačica 2			+ (ksv)	
6.	Zdenci Brdovečki-Vrbina		+ (?)	+ (ksv)	
7.	Javorje-Racinjak		+		+
8.	Javorje-Osredak 1			+ (ksv)	
9.	Javorje-Osredak 2			+ (ksv)	
10.	Šibice-Vinzolek 1		+	+ (?)	
11.	Šibice – Vinzolek 2			+ (ksv)	
12.	Zaprešić - Racinjak			+ (ksv)	
13.	Zaprešić – Prek Savlje	+		+	+
14.	Zaprešić - Kužinka			+ (ksv) (?)	
15.	Zaprešić - Vrbina		+	+	+
16.	Zaprešić - Pašinec	+ (KPŽ)	+	+ (ksv)	
17.	Zaprešić - Grabe		+	+ (ksv)	
18.	Zaprešić - Struge			+ (i ksv)	
19.	Zaprešić – Lunjsko polje		+	+ (ksv)	
20.	Otok – Laznice 1			+ (ksv)	
21.	Otok – Laznice 2	+ (?)		+ (ksv)	
22.	Otok – Muhić	+		+ (ksv)	+
23.	Otok – Otok 1		+	+	+
24.	Otok – Otok 2		+	+	
25.	Otok – Otok 3	+ (?)	+	+	+
26.	Otok – Otok 4			+ (ksv)	+
27.	Otok – Otok 5			+ (ksv)	
28.	Otok – Pod Otokom			+ (ksv)	
29.	Savrščak – Rudiši			+	
30.	Medsave– Rudeš			+ (ksv)	
31.	Medsave– Kerči			+ (ksv)	
32.	Strmec – Selišće			+ (ksv)	
33.	Strmec – Prud			+	
34.	Strmec – Lazi			+ (ksv)	
35.	Orešje – Melinišće	+ (?)		+	
		6	12	34	8

Tablica 1. Pregled nalazišta na području izgradnje HE Podsused po razdobljima

Table 1. Overview of archaeological sites at the Podsused hydroelectric plant construction site, by periods

Terenski pregledi

1. Vukovar – trasa zaobilazne ceste
2. Beli Manastir - trase zapadne zaobilaznice
3. Trasa kanala Dunav – Sava
4. Slavonski Brod – istočna vezna cesta
5. Podsumed - područje izgradnje HE Podsumed